

GENERATIV SUN’IY INTELLEKT JAVOBLARINI TAHLIL QILISH ORQALI TALABALARDA TANQIDIY FIKRLASH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Xudayberdiyev Nasimjon Adhamjon o‘g‘li

Namangan davlat pedagogika instituti “Intellektual fanlar va axborot texnologiyalari”

kafedra o‘qituvchi-stajyori

E-mail: xudayberdiyevnasimjon2207@gmail.com

ORCID: 0009-0003-7035-2810

Annotatsiya: Tezisdagi generativ sun’iy intellekt javoblarini tahlil qilish asosida talabalarning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan to‘rt bosqichli metodika taklif etilgan. Metodikaning “Axborot texnologiyalarini kasbiy faoliyatda qo‘llash” fanida boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari bilan qo‘llanilishi namunasi keltirilgan va ko‘nikmalarni baholash mezonlari ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: generativ sun’iy intellekt, tanqidiy fikrlash, metodika, javobni baholash, gallyutsinatsiya, boshlang‘ich ta’lim.

Annotation: The thesis proposes a four-stage methodology for developing students’ critical thinking skills through the analysis of generative AI responses. An example of applying the methodology in the course “Application of Information Technologies in Professional Activity” with primary education students is given, and criteria for assessing the skills are outlined.

Keywords: generative artificial intelligence, critical thinking, methodology, response evaluation, hallucination, primary education.

KIRISH

Mamlakatimizda sun’iy intellekt texnologiyalarini ta’lim sohasiga joriy etish davlat siyosati darajasida belgilangan [1]. Generativ sun’iy intellekt vositalari talabalarga istalgan savolga bir necha soniyada batafsil javob olish imkonini beradi. Biroq ushbu modellarning muhim kamchiligi – “gallyutsinatsiya”, ya’ni haqiqatga mos kelmaydigan, lekin ishonarli shaklda bayon qilingan ma’lumot hosil qilishidir [4]. UNESCO tavsiyalarida ham generativ sun’iy intellektdan ta’limda foydalanishda foydalanuvchining tanqidiy baholash qobiliyati asosiy shart sifatida ko‘rsatilgan [5].

Amaliyotda esa ko‘plab talabalar sun’iy intellekt javobini tekshirmasdan qabul qiladi. Bu holat ularning mustaqil fikrlashiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli sun’iy intellekt javoblarini tahlil qilishni maxsus o‘quv faoliyatiga aylantiruvchi, bosqichma-bosqich tuzilgan metodikani ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi.

ASOSIY QISM

D.Halpern tanqidiy fikrlashni maqsadga yo‘naltirilgan, asoslangan va natijaga qaratilgan fikrlash sifatida ta’riflab, uni maxsus mashqlar orqali o‘rgatish mumkinligini ta’kidlaydi [2]. Shu g‘oyaga tayangan holda va B.Blum taksonomiyasining yuqori darajalari

– tahlil, baholash va yaratish bosqichlarini asos qilib olgan holda [3], quyidagi to‘rt bosqichli metodikani taklif etamiz:

1) Savol qo‘yish bosqichi: talaba o‘quv muammosini aniqlaydi va sun‘iy intellektga aniq, maqsadli savol (prompt) tuzadi; savol sifati javob sifatiga qanday ta‘sir qilishini kuzatadi.

2) Javobni baholash bosqichi: olingan javob to‘liqlik, mantiqiy izchillik, ilmiy aniqlik va mavzuga mosligi bo‘yicha tahlil qilinadi; shubhali yoki asossiz fikrlar belgilanadi.

3) Dalil izlash bosqichi: shubhali fikrlar darsliklar, ilmiy maqolalar va rasmiy manbalar orqali tekshiriladi; sun‘iy intellekt keltirgan manbalarning haqiqatda mavjudligi aniqlanadi.

4) Xulosa chiqarish bosqichi: talaba tekshiruv natijalari asosida javobni tuzatadi yoki rad etadi, o‘z mustaqil xulosasini dalillar bilan asoslab bayon qiladi.

Metodikani boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 3-kurs talabalariga “Axborot texnologiyalarini kasbiy faoliyatda qo‘llash” fanini o‘qitishda qo‘llash rejalashtirilgan. Masalan, talabalarga “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun suv aylanishi mavzusida dars ishlanmasi tuzing” degan topshiriq sun‘iy intellekt yordamida bajartiriladi. So‘ngra ular olingan ishlanmani o‘quv dasturi talablari, o‘quvchilar yosh xususiyatlari va ilmiy aniqlik nuqtayi nazaridan tekshiradi, kamchiliklarni aniqlab, ishlanmani mustaqil takomillashtiradi. Bunda talaba sun‘iy intellektdan voz kechmaydi, balki uni ongli va mas‘uliyatli ishlatishni o‘rganadi.

Talabalarining tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini baholash uchun quyidagi mezonlardan foydalanish taklif etiladi: xatolarni aniqlash to‘liqligi; keltirilgan dalillarning asoslanganligi; manbalar bilan ishlash sifati; xulosaning mustaqilligi. Har bir mezon uch darajali (past, o‘rta, yuqori) shkala bo‘yicha baholanadi.

XULOSA

Taklif etilgan metodika generativ sun‘iy intellektni talabalar uchun tayyor javob manbai emas, balki tanqidiy tahlil obyektiga aylantiradi. Uning to‘rt bosqichi – savol qo‘yish, javobni baholash, dalil izlash va xulosa chiqarish – tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini izchil shakllantirishga xizmat qiladi. Metodikani pedagogika oliy ta‘lim muassasalarida axborot texnologiyalari fanlariga joriy etish bo‘lajak o‘qituvchilarning raqamli va kasbiy kompetensiyalarini oshirishga yordam beradi. Keyingi bosqichda metodikaning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tekshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi “2030-yilgacha sun‘iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-358-son qarori.

2. Halpern D.F. Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking. – 5th ed. – New York: Psychology Press, 2014.

3. Anderson L.W., Krathwohl D.R. (eds.). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longman, 2001.

5-Oktyabr, 2026-yil

4. Ji Z. et al. Survey of Hallucination in Natural Language Generation // ACM Computing Surveys. – 2023. – Vol. 55, No. 12. – Article 248.
5. UNESCO. Guidance for generative AI in education and research. – Paris: UNESCO, 2023.
6. Kasneci E. et al. ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education // Learning and Individual Differences. – 2023. – Vol. 103. – 102274.

